

ATSKIRIAMASIS TEISINGUMAS

Doc. dr. Aleksandras Dobryninas

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Socialinės teorijos katedra, Didlaukio g. 47, 2057
Telefonas 76 25 80
Elektroninis paštas ad@osf.lt

Pateikta 2001 m. kovo 19 d.

Parengta spausdinti 2001 m. balandžio 30 d.

Recenzavo UAB „Baltijos tyrimai“ generalinė direktorė doc. dr. R. Ališauskienė ir „Transparency International“ Lietuvos skyriaus direktorė dr. L. Žilinskienė

Santrauka

Straipsnyje *Atskiriamasis teisingumas* iš socialinio konstruktyvizmo metodologinės pozicijos analizuojami instituciniai baudžiamosios politikos aspektai. Toks požiūris leidžia kritiškai įvertinti selektyvų baudžiamosios justicijos pobūdį, kuris akivaizdžiai prieštarauja šios institucijos deklaruojamiems teisingumo atkūrimo tikslams. Taip pat analizuojami globaliniai ir regioniniai veiksniai, kurie šiandieną daro įtaką kriminogeninei būklei visuomenėje. Straipsnyje pabrėžiama, kad norint sukurti efektyvią nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą, reikia atsisakyti siauro teisinio požiūrio į nusikaltimus bei jų kontroliuojamas institucijas ir plačiau naudotis pilietinės visuomenės ištekliais.

Visuomenės narių domėjimasis kriminalinėmis problemomis yra gerai žinomas sociologinis reiškinys. Žmonės nori daugiau žinoti apie nusikaltimus ne vien dėl smalsumo arba potraukio tam, kas yra pavojinga ir uždrausta, bet pirmiausia dėl noro žinoti apie asmeninio saugumo sąlygas visuomenėje, kurioje jie gyvena. Lietuvos politiniame ir viešajame diskurse nesunku pastebėti emocinį rūpinimąsi blogėjančia „kriminalogenine būkle“. Apie tai byloja Lietuvos vyriausybių programos, atskirų politikų kalbos [5, p. 26, diskusijos spaudoje, radijuje ir televizijoje]. „Nusikaltimų (nusikalstamumo) stabdymas“, „kova su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu“, „kova prieš narkotikus“ ir kiti panašūs karingi posakiai jau seniai tapo įprastu politiniu ir profesiniu žargonu Lietuvoje. Tokiame fone kriminalinės justicijos darbuotojams dažnai reiškiamos pretenzijos dėl jų neprofesionalumo, prastų darbo rezultatų, nors čia pat jiems siūloma suteikti ypatingus įgaliojimus, supaprastinti baudžiamųjų bylų kėlimo tvarką, griežčiau bausti nusikaltėlius ir pan.

Tačiau ar tokios diskusijos ir pasiūlymai padeda formuoti Lietuvoje efektyvią nusikaltimų kontrolės ir prevencijos politiką, ar kriminalinė justicija yra tokia veiksminga priemonė, apsauganti visuomenę nuo nusikaltėlių ir užtikrinanti žmonių saugumą, ar visuomenės nariai gerai supranta veiksnius, kurie šiandien formuoja situaciją kriminalinės justicijos sferoje? Į šiuos ir kitus klausimus bandoma atsakyti šioje publikacijoje, kuri yra parengta pagal autoriaus pranešimą Lietuvos teisės universiteto konferencijoje „Nusikalstamumas, jo prevencija ir socialiniai pokyčiai Lietuvoje (2000 10 10)“. Platesnį šių problemų aptarimą skaitytojas galės rasti kolektyvinėje monografijoje¹.

¹ Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990/1998. – Vilnius: Garnelis, 2000.

1. Sociologiniai nusikaltimų sampratos aspektai

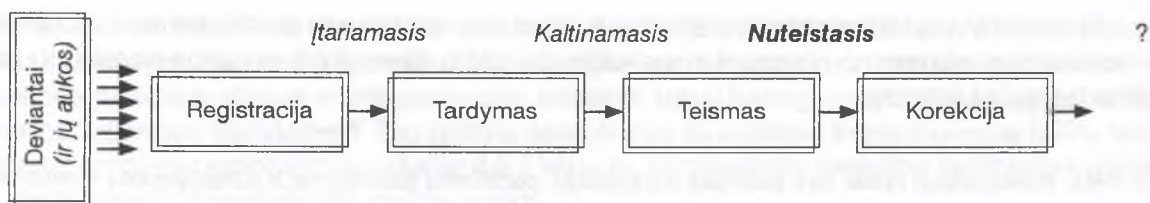
Analizuojant viešąjį (žiniasklaidos), politinį bei profesinį (teisinį) diskursus, susijusius su nusikaltimų kontrolės ir prevencijos principais Lietuvoje, nesunku pastebėti tam tikrą priešpriešą tarp teisėsaugos institucijų ir plačios visuomenės. Čia tarsi daroma prielaida, kad nusikaltimas arba „nusikalstamumas“ yra tam tikri socialiniai reiškiniai, kuriuos galima fiksuoti, matuoti, taip pat socialiai kontroliuoti. Tokia interpretacija siejama visų pirma su sociologinėmis paradigmomis kriminologijoje ir nusikaltimo, kaip deviantinio elgesio, reifikacija. Tačiau deviacija (socialinis nukrypimas) ir nusikaltimas nėra tas pats dalykas. Deviacija yra gana abstrakti ir neapibrėžta visuomenės charakteristika, reiškianti nukrypimą nuo normų, kurios savo ruožtu irgi nėra griežtai apibrėžtos. Kas vienai socialiai grupei gali pasirodyti normalu, kitai grupei gali būti visiškai nepriimtina. Socialinis faktas „deviacija“ yra tik metodologinė abstrakcija, padedanti nustatyti organizuojančius ir reprodukuojančius visuomenės institucijų mechanizmus.

Tokia metodologinė nuostata tampa kur kas aiškesnė, kai į visuomenę ir jos institucijas bandoma žiūrėti ne kaip į kažkokią objektyvią duotybę, o kaip į socialines konstrukcijas, atsiradusias dėl pačios žmogaus veiklos. Kaip teigia tokios teorinės pozicijos atstovai, socialinėse institucijose dinamiškai ir dialektiškai kaupiasi visų kartų gyvenimo ir socialinė patirtis, vertybinės orientacijos ir konkretūs veiksmai, kurie vėliau reprodukuojasi naujosiose kartose ir jų kuriamose institucijose.

Deviacinis elgesys irgi yra šio dialektinio proceso elementas. „Nukrypimas nuo instituciskai „programuojamų“ veiksmų kurso atrodo kaip naujos, svarios institucijos išsiskyrimas iš jai būdingos vietos konkrečiame socialiniame procese (...) Naujajai kartai kyla sutikimo problema ir jos socializacija į institucionalizuotą tvarką reikalauja įvesti sankcijas. Institucijos privalo reikalauti ir reikalauja viršenybės prieš individą, ir tai visiškai nepriklauso nuo to, kokiomis idėjomis jis vadovaujasi konkrečiojoje situacijoje (...) Kuo labiau elgesys institucionalizuojamas, tuo labiau jis darosi nuspėjamas, t.y. labiau kontroliuojamas. Jeigu institucijos socializacija buvo efektyvi, atvira prievarta gali būti taikoma selektyviai ir ekonomiškai“ [2, p. 79]. Kaip matome, ir deviacija, ir sankcija yra susijusios ne tik istoriškai ir instituciskai. Jas reikia pažinti socialiai ir atpažinti bendrame visuomenėje vykstančiame socializacijos ir institucionalizacijos procese.

Atrodytų, tokia socializacijos koncepcija neprieštarauja teiginiui, kad nusikaltimas yra deviantinis elgesys (veika), kuris išsiskiria iš kitų tik tuo, kad už jį numatyta baudžiamoji sankcija. Tačiau čia ir prasideda keblumai. Visuomenėje sankcijos gali turėti ne tik baudžiamosios, bet ir civilinės justicijos arba viešosios moralės išraišką. Pagal kokius kriterijus bandoma nustatyti, kokia veika turi būti baudžiama (kriminalizuota), o kokia – ne? Baudžiamajoje teisėje dažniausiai operuojama tokiais sąvokomis, kaip „žalos rimtumas“ (pavojingumas) ir veikos „kaltumas“. Būtent šios sąvokos jungia normas į baudžiamosios teisės sistemą, nustatančią baudžiamąsias veikų sankcijas ir suteikiančią joms įbauginimo efektą [1, p. 24–25]. Tačiau nors baudžiamosios teisės teorijoje šioms sąvokoms skiriama nemažai dėmesio ir jas bandoma preciziškai aptarti, bendrame socialiniame kontekste šios sąvokos nėra aiškios. Ne taip lengva preciziškai apibrėžti, kada moralinis nusižengimas tampa neteisėtu veiksnu, o pastarasis – nusikaltimu. Veikų kriminalizacija, beje, kaip ir bausmių dydis, yra nesibaigiančių teisingų ginčų dalykas, ir sunku nepritari garsiam britų kriminologui L. Radzinowiczui, teigiančiam, kad baudžiamosios teisės apibrėžimas negali būti griežta formulė, nustatanti pusiausvyrą tarp individų teisės ir visuomenės teisių, ir kad „kiekviena karta turės iš naujo susidurti su šiuo uždaviniu, ir niekas negalės teigti, kad jo sprendimas yra galutinis“ [9, p. 123].

Nepaisant visų bandymų preciziškai apibrėžti nusikaltimo sąvoką baudžiamosios teisės teorijos kontekste, sociologiniame kontekste ši sąvoka yra miglotesnė nei pats deviacijos faktas. Tačiau niekam nebus nusižengta, jeigu bus pastebėta, kad nusikaltimas yra ne socialinis reiškinys, o tiesiog kriminalinės justicijos faktas ir kad visi kiekybiniai nusikaltimų indikatoriai daugiau kalba ne apie visuomenės deviaciją, bet apie pačią kriminalinės justicijos sistemą, jos veiklos pobūdį, pralaidumą, efektyvumą ir t.t. Skirtumą tarp „deviacijos“ ir „nusikaltimo“ sąvokų padės paaiškinti ši schema:

1 pav. Deviantinio elgesio kriminalizacijos sistema

Kaip matome iš šios schemos, visuomenė ir jos deviantai yra potencialūs kriminalinės justicijos sistemos „klientai“. Tačiau ne visi deviantai tampa įtariamaisiais, kaip, beje, (nors tai ir retas atvejis) ne visi įtariamieji yra deviantai. Savo ruožtu ne visi įtariamieji tampa kaltinamaisiais ir ne visi kaltinamieji – nuteistaisiais. Teisine prasme tik pastarieji yra nusikaltėliai ir tik jiems skiriamos baudžiamajame įstatyme numatytos bausmės, nors ir ne visi jie patenka į įvairias korekcines institucijas. Pagal kriminalinės justicijos idėją, kuri buvo puoselėjama nuo XIX a. pradžios, iš korekcinų institucijų turi išeiti pasitaisę ir resocializuoti asmenys, sugebantys iš naujo pradėti normalų socialinį gyvenimą.

Kol nusikaltimo sąvoka vartojama kriminalinės justicijos sistemoje, jos teisingumo principas skelbia: „nė vienos bausmės be nusikaltimo“. Tačiau kai bandoma nusikaltimo sąvoką sutapatinti su deviacijos sąvoka, atsiranda kitas – „socialinio teisingumo“ – principas: „nė vieno nusikaltimo be bausmės“. Pastarojo principo įgyvendinimas reikštų, kad bet kuris „visuomenei pavojingas“ ir „pakaltinamas“ deviantinis elgesys turi būti fiksuojamas kartu su visais savo dalyviais kriminalinės justicijos institucijose. Šis principas buvo labai populiarus sovietinėje baudžiamojoje politikoje, tačiau jo praktinis įgyvendinimas galėjo konkuruoti nebent su amžina komunistinės visuomenės „statyba“.

2. Selektyvusis kriminalinės justicijos aspektas

Šiuolaikinėje kriminologijoje jau seniai oficialioji registruotų nusikaltimų statistika papildoma viktimologiniais tyrimais ir kitomis netiesioginėmis neteisėtos veiklos analizės priemonėmis. Nors tokius metodus ir negalima laikyti visiškai objektyviais, jie vis dėlto leidžia įvertinti neteisėtą veiklą visuomenėje iš kitos, ne nusikaltėlio, bet jo aukos pozicijos. Lietuvoje pirma ir kol kas vienintelė nacionalinio masto viktimologinė apklausa buvo atlikta 1997 metais. Ją inicijavo Romos tarpreģioninis nusikaltimų ir teisės tyrimų institutas ir Jungtinių Tautų vystymo programos atstovybė Lietuvoje. Reprezentatyvią apklausą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, duomenis analizavo Teisės instituto specialistai. Duomenų analizei buvo panaudoti 1000 žmonių atsakymai.

Tyrimai parodė, kad nukentėjusieji dažnai tiesiog nesikreipia į policiją, savo apsisprendimą motyvuodami tuo, kad „policija nieko negali padaryti“ (40,6 proc.), „policija nieko nedarys“ (28,4 proc.), arba kad „tai nebuvo pakankamai rimtas įvykis“ (21,4 proc.). Dažniausiai respondentai į policiją kreipiasi norėdami susigrąžinti turtą (56,5 proc.) arba norėdami, kad pažeidėjai būtų surasti (47 proc.) ir daugiau tai nepasikartotų (31,4 proc.).

Nenuostabu, kad iš respondentams pateiktų klausimų apie nusikaltimų rūšis tik automobilių vagystės susilaukė daugiau dėmesio: į policiją kreipėsi 88,8 proc. nukentėjusiųjų. Apie asmeninio turto vagystes teisėsaugos pareigūnams buvo linkę pranešti tik 23 proc., apie seksualinius nusikaltimus – 24,5 proc., apie užpuolimus ir grasinimus – 29,9 proc., apie vagystes įsilaužus – 57,5 proc. visų per pastaruosius 5 metus nukentėjusių respondentų.

Turint galvoje tai, kad pagal Lietuvos kriminalinę statistiką nusikaltimai privačiai („asmeninei“) nuosavybei per tą laiką sudarė apie 60 proc. visų registruojamų nusikaltimų, o net ir iš patekusių į kriminalinės justicijos sistemą pareiškimų buvo registruojamas tik kas antras, galima įsivaizduoti, kokie yra neteisėtos veiklos visuomenėje mastai ir koks yra kriminalinės justicijos sistemos „klientų“ potencialas. Nors kriminologijoje ir kalbama apie vadinamuosius „latentinius“ (neregistruojamus) nusikaltimus, ši sąvoka nepadedą praskaidrinti nusikaltimo registracijos politikos ir palieka slogų įspūdį, kad kriminalinė justicija yra selektyvi socialinių deviantų atžvilgiu.

Ši „selektyvios“ kriminalinės justicijos veiklos hipotezė randa pastiprinimą ir tuo atveju, kai bandoma analizuoti užregistruotų nusikaltimų skaičių dinamiką ir policijos pareigūnų daugėjimo tempus Lietuvoje.

1 lentelė. Koreliaciniai ryšiai tarp policijos darbuotojų, peržiūrėtų pareiškimų ir užregistruotų nusikaltimų Lietuvoje 1992–1997 ir 1995–1997 metais

1992–1997	Policijos darbuotojai (metų vidurkis)	Peržiūrėta pareiškimų	Užregistruota nusikaltimų
Policijos darbuotojai (metų vidurkis)	1,00	0,59	0,78
Peržiūrėta pareiškimų	0,59	1,00	0,95
Užregistruota nusikaltimų	0,78	0,95	1,00
1995–1997	Policijos darbuotojai (metų vidurkis)	Peržiūrėta pareiškimų	Užregistruota nusikaltimų
Policijos darbuotojai (metų vidurkis)	1,00	0,99	0,99
Peržiūrėta pareiškimų	0,99	1,00	1,00
Užregistruota nusikaltimų	0,99	1,00	1,00

Iš pateiktos lentelės gerai matyti, kad per pastaruosius penkerius metus Lietuvos kriminalinės justicijos sistemoje egzistavo gana stiprus koreliacinis ryšys ne tik tarp pareiškimų apie nusikaltimus ir užregistruotų nusikaltimų, bet ir tarp policijos pareigūnų skaičiaus ir registruojamų nusikaltimų. Ypač ryški ši tendencija buvo pastaraisiais 1995–1997 metais – 0,99! Koreliacija nėra priežastis, tačiau toks rezultatas gali būti interpretuojamas kaip „policijos veiksnys“ kriminalinės justicijos sistemos pralaidumo ir selekcijos kontekste.

Reikia pabrėžti: užfiksuotas selektyvus kriminalinės justicijos aspektas yra ne tiek teisinio pobūdžio (baudžiamojo teisingumo ideologija yra egalitarinė), kiek institucinio (socialinė kriminalinės justicijos sistema tiesiog negali „aptarnauti“ daugiau „klientų“, negu jai leidžia jos ištekliai). Tačiau esant ribotiems ištekliams (lėšos, infrastruktūra, kvalifikuoti darbuotojai, technika ir t.t.) sistema pasirenka lengviausią kelią, ir iš įvairių kriminalinės justicijos dėmesį atkreipusių asmenų atrenka tuos, kurie mažiausiai socializuoti, kuriuos įvairios socialinės grupės ir institucijos arba negali, arba nenori apsaugoti nuo kriminalinės justicijos institucinių veiksmų. Susidarius tokiai situacijai socialinės atskirties atstovas turi kur kas daugiau galimybių tapti kriminalinės justicijos klientu negu žmogus, turintis gerą (prestižinį) išsilavinimą, nuolatinį ir gerai apmokamą darbą, besinaudojantis įvairiomis naudingomis socialinėmis pažintimis, sugebantis laiku prisitaikyti prie besikeičiančios politinės ir ekonominės konjunktūros.

3. Nusikaltimai globalių socialinių pokyčių kontekste

Deja, išorinio socialinio baudžiamojo teisingumo nesėkmė ir neteisybė dažniausiai tik paryškina ir sustiprina vidiniu teisiniu baudžiamojo teisingumo taikymu. Antrinė aukų viktimizacija kriminalinės justicijos sistemoje, beje, kaip ir ikiteisminės kriminalinės justicijos stadijos poveikis teisminiam procesui, teisinėje literatūroje yra gerai žinomi faktai [1, p. 22]. Manyti, kad toks kriminalinis procesas socialinės deviacijos atžvilgiu yra nešališkai objektyvus ir leidžia pakankamai tiksliai nustatyti „realią“ kriminogeninę padėtį visuomenėje, kitaip tariant, nusikaltimų lygį, struktūrą ir dinamiką, apie kuriuos byloja oficialioji statistika, būtų mažiausiai nekritiška. Tokia statistika nukreipta į registruojamus nusikaltimus ir iš esmės yra vidinė kriminalinės justicijos statistika, bet ne išorinių socialinės tikrovės disfunkcinių veiksnių įvertinimas.

Ar galima teigti, kad dauguma Lietuvos piliečių (įskaitant ir politikus), kurie reikalauja greitų ir „efektyvių“ sprendimų nusikaltėlių atžvilgiu, gerai supranta procesus, vykstančius kriminalinės justicijos sferoje ir yra pasiruošę palaikyti baudžiamąją politiką, besilygiuojančią į Europos Sąjungos standartus? Tuo galima abejoti, nes šiuolaikinę kriminogeninę būklę lemia procesai, kuriuos nacionalinės, įskaitant ir Lietuvos, kriminalinės justicijos institucijos geriausiai atveju galėtų tik sušvelninti, bet ne įveikti.

Pirma, Lietuva žengia į pasaulį, kuriame jau daugiau kaip 40 metų vyksta esminiai pokyčiai, darantys įtaką šiuolaikiniams disfunkciniams procesams visame pasaulyje. Kaip teigia M. Eisneris, globaliniai pokyčiai priklauso nuo šių veiksnių:

- manufaktūros sektoriaus nuosmukio ir paslaugų sektoriaus augimo;
- edukacinių reikalavimų didėjimo;
- visuomenės hedonistinės tendencijos;
- socialiai integruojančių struktūrų (ypač šeimos) smukimo;
- atskirų miesto ir kaimo regionų marginalizacijos.

Visi šie veiksniai keičia tradicinius socialinės savikontrolės principus ir skatina socialinį aktyvumą, kuris gali kur kas daugiau peržengti įstatymų nustatytas ribas.

Be globalinių pokyčių, pasaulyje esama ir regioninių aspektų. Lietuva, kaip buvusi „socialistinio lagerio“ narė, kartu su kitomis Rytų ir Centrinės Europos valstybėmis yra susidūrusi su pereinamojo laikotarpio sunkumais, kurių neišsamus sąrašas galėtų atrodyti taip:

- infliacija ir atskirų socialinių grupių gyvenimo lygio nuosmukis;
- nedarbo didėjimas;
- alkoholizmo ir narkomanijos plėtra;
- socialinės nelygybės didėjimas;
- vertybių kaita ir tradicinių vertybių devalvacija [8, p. 11].

Šie veiksniai, kaip teigia kriminologai, gali rimtai paveikti atskirų žmonių socialinio teisingumo sampratą ir pagreitinti jų apsisprendimą siekti socialinės sėkmės kitais, neteisėtais būdais. Tačiau visų šių neigiamų procesų sušvelninimas arba neutralizacija – ilgai trunkantis procesas, reikalaujantis įvairių (ypač ekonominių ir socialinių) valstybės ir visuomenės institucijų pastangų. Šiuo požiūriu kriminogeninės būklės pokyčiai byloja ne tiek apie „realią situaciją“, kiek apie valdžios institucijų galimybę matyti ir kontroliuoti politinę, ekonominę ir socialinę tvarką, apie jų veiksmų efektyvumą, jų sugebėjimą ir norą savo piliečiams garantuoti elementarų saugumą ir pasitikėjimą ateitimi.

Išvados

Tradicinė baudžiamosios politikos samprata siejama su kriminalinės justicijos institucijų veiklos organizavimu, siekiant efektyvios nusikaltimų kontrolės. Tačiau tokia samprata yra dvi-prasmiška mažiausiai dėl dviejų aspektų. Pirma, ji tarsi suponuoja politinį kišimąsi į teisingumo vykdymo sferą (demokratinėje valstybėje teisminė valdžia nepriklauso nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios) ir, antra, tokia samprata nekritiškai postuluoja „kriminalinės“ tikrovės egzistavimą ir jos tariamą kontrolę.

Sovietiniais laikais baudžiamosios politikos samprata įgavo groteskinę formą: sąmoningai buvo bandoma atsisakyti vadinamojo „formalaus buržuazinio“ teisingumo ir pakeisti jį partiniu komunistiniu (revoliuciniu) „teisingumu“, o institucinės kontrolės idėja buvo pakeista abstrakčia militarine metafora – „kova su nusikalstamumu“. Nieko nuostabaus, kad sovietiniais laikais kriminalinė justicija tapo represine mašina, ne tiek vykdančia, kiek trypančia teisingumą.

Nors atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje buvo bandoma atsikratyti sovietinio palikimo kriminalinės justicijos sferoje ir grįžti prie jos grindžiamo teisingumo principo, vis dėlto minėtas dvi-prasmiškumas išliko. Iki šiol rimtai manoma, kad policija ir teismai privalo „mažinti (stabdyti) nusikalstamumą“, o politikai turi inicijuoti griežtus įstatymus ir kontrolę ir negailėti pinigų teisėsaugos institucijoms. Gali susidaryti įspūdis, kad pagrindinis Lietuvos kriminalinės justicijos uždavinys yra ne teisingumo atkūrimas (kitais tariant, nukentėjusių asmenų teisių įgyvendinimas) baudžiamosiomis priemonėmis, bet nusikaltėlių persekiojimas, tardymas, baudimas ir korekcija. Nusikaltėlis ne be žiniasklaidos pagalbos tampa visuomenės baubu ir herojumi, o jo auka – tik savotišku fonu nesibaigiančiame globaliniame kriminaliniame seriale „Lietuvos kriminogeninė situacija“.

Tokia kriminalinės justicijos padėtis verčia susimąstyti dėl jos tikrojo vaidmens Lietuvos demokratinėje valstybėje. Reikia prisiminti, kad kriminalinė justicija yra „jėgos institucija“, plačiau naudojama valdžios legitimacijos tikslams. Pereinamajame laikotarpyje, kai buvusios vidinės ir išorinės socialinės kontrolės institucijos nebefunkcionuoja arba funkcionuoja nepakankamai efektyviai, o naujos tik pradeda veikti, kriminalinę justiciją galima naudoti demonstraciniams tikslams, padedantiems legitimuoti (pateisinti) naują demokratinę valdžią, įtikinti visuomenę jos kontroliuojančia galia.

Tačiau toks „kriminalizuotas“ valdžios galios demonstravimas gali brangiai kainuoti pačiai visuomenei. Kriminalinės justicijos mašina produkuoja nusikaltėjus ne tik formaliaja juridine prasme (tik teismo nuosprendžio įstatymų pažeidėjas gali būti pripažintas padaręs nusikaltimą), bet ir socialine–institucine. Kriminologai seniai pastebėjo, kad šios institucijos „klientais“ dažniausiai tampa įvairių marginalinių grupių nariai, neturintys vadinamojo „socialinio užnugario“ [6]. Tačiau socializacijos ir institucializacijos dialektika leidžia manyti, kad ir pati kriminalinė justicija gali prisidėti prie socialinės atskirties didėjimo. Viena vertus, didelis metinis (30 proc.) recidyvas, kita vertus, teigiama koreliacija (0,99) tarp policijos pareigūnų daugėjimo ir nusikaltimų gausėjimo, fiksuojama 1995–1997 m. laikotarpiu, verčia rimtai susimąstyti dėl Lietuvos kriminalinės justicijos tikslų ir veikimo būdų. Reikia suprasti, kad kriminalinė justicija, kaip „nusikaltimų kontrolės industrija“ [4], nėra alternatyva sovietinio tipo sukarintam represiniam aparatui: abi „produkuoja“ nusikaltėjus, nors ir skirtingais būdais. Reali alternatyva tokiai socialinei industrijai yra teisingumą užtikrinanti pilietinės visuomenės sistema, puoselėjanti, ginanti ir atkurianti pažeistas žmogaus teises.

Literatūra

1. **Ashworth A.** The Criminal Process: An Evaluative Study. – Oxford: Clarendon Press, 1994.
2. **Berger P. and Luckmann Th.** The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. – Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1984.
3. **Beirne P. and Messerschmidt J.** Criminology. – New York: HBJ, 1991.
4. **Christie N.** Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. – Vilnius: Eugrimas, 1999.
5. **Dobryninas A.** „Nusikaltimų kontrolė Lietuvos politiniame diskurse“ // Šiuolaikinio socialinio diskurso analizė (A. J. Greimo centro studijos / 4: Semiotika). – Vilnius: Baltos lankos, 1997.
6. **Feiner C. and Nellis M.** (eds.) Crime and Social Exclusion. – Oxford: Blackwell, 1997.
7. **Inciardi J. A.** Criminal Justice. – New York: HBJ, 1990.
8. **Joutsen M.** „Change and Integration in Europe: Crime and Criminal Justice in Transition“ // Impact of Political, Economic and Social Change on Crime and its Image in Society: 51th International Course of Criminology. – Warsaw, 1996.
9. **Radzinowicz L.** Ideology and Crime. – London: HEB, 1966.

Exclusive Justice

*Dr., Assoc. Prof. A. Dobryninas
Vilnius University*

SUMMARY

The article Exclusive justice is devoted to the societal aspects of the criminal justice policy. The problem of criminal justice system is discussed in the context of constructivist's methodology. Such approach allows author to point on inevitably selective character of criminal justice, which rather produces social exclusion than restores justice in society. The article emphasizes neediness to mobilize resources of civil society for designing and implementing the effective crime control and crime prevention policy that should be re-oriented from the prosecution and punishment of criminals to restoration and protection of human rights of possible and actual clients of criminal justice.